

NĚKTERÉ PROBLÉMY VZDĚLÁVÁNÍ NA VYSOKÉ ŠKOLE V PROSTŘEDÍ ICT

A Some Problems of the University Education in the ICT World

Doc. Ing. Jaromír Novák, CSc.

Katedra aplikované ekonomie, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

E-mail: jarminov@seznam.cz

Abstrakt

Výchova a vzdělávání probíhá ve složitých podmínkách. Tyto podmínky jsou rychle se vyvíjející a prudce se měnící. Procesy v okolí systému výchovy a vzdělávání jsou determinantami. Je obtížné integrovat rostoucí vzájemnou závislost člověka a jeho vzájemné odcizení. Student je člověk a je objektem i subjektem působení pedagoga, především jako vychovatele. Prostředí výchovy a výuky je stále více formováno prostředky ICT.

Abstract

Education and pedagogy proceeding in difficult conditions. These conditions are very rapidly developing and too very variable. Processes of education and pedagogy are determinants. Is difficult to integrate growing dependence of man and his interaction disaffection. The student is normal man and he is by object and too subjekt of teacher activities, especially as pedagog. Surrounding of education and pedagogy is more and more formed of ICT.

Úvod

Ač jsme národ Jana Ámose Komenského, mnoho se jeho učením nezabýváme. Vlastně proč taky, když J.A. Komenský žil před několika sty lety v dobách kdy nebyla elektřina, auta, počítače a mobily. Občas si jeho osobnost připomeneme ke Dni učitelů 28. března. A přesto jeho odkaz je trvalý, jako je trvalá existence člověka v proměnách času a v měnících se podmínkách. Člověk je svojí podstatou stejný, jen jeho myšlení a jeho jednání je jiné, je modifikováno novými informacemi, novými podmínkami, které ho obklopují. Slova o výchově se sice používají, ale někdy se mají spíše na mysli postupy rozhodování a zpracování informací. Budeme-li se zabývat výchovnou stránkou při vzdělávání v prostředí a s využíváním ICT, je třeba si položit šest základních otázek (metodické využití metody šesti slovného grafu) a také na ně hledat odpovědi. Tyto otázky jsou: CO je výchova? PROČ vychovávat? KDO má vychovávat? JAK vychovávat? KDY vychovávat? KAM směřovat výchovné působení?

Hledat odpovědi není jednoduché. Shoda možná bude v obecné rovině, v konkrétnostech se budou názory jistě lišit a ještě složitější to bude s našimi konkrétní činy.

Smyslem tohoto krátkého článku není dávat návody. Jen připomenout, že problém výchovy existuje, že je naléhavější, než kdy předtím. Výsledkem našeho konání je realizace nějakého rozhodnutí a rozhodnutí je důsledek transformace informací našimi smysly, rozumem a city. Svůj podíl na modifikaci rozhodování má naše minulé i současná výchova, vzorce našeho chování, a okolí rozhodování.

Autor se pokusí stručně naznačit vlivy -výchovné okolí - které působí na výchovu zejména mladé generace na vysokých školách a které by učitelé (a vlastně také i „manažeři“ výchovy a vzdělání) měli brát v úvahu.

Některé vlivy působící na výchovu

Hodnotová orientace má významné místo v chování a jednání člověka, v jeho motivaci. Hodnoty pro člověka jsou staré jako lidstvo samo. Neustále se vyvíjí a mění, jsou povahy duchovní a materiální, individuální a kolektivní. Souvisejí s prostředím obklopujícím člověka, s jeho věkem, pohlavím, zájmy, statusem apod. Některé hodnoty jsou základní - potrava, teplo, spánek, láska, porozumění, jistota, bezpečí, zdraví, svoboda, mír, přátelství, pravda, vzdělání, zájmy a koníčky.

Na vysokou školu přichází člověk, který je do jisté míry hodnotově orientován, ale také v tomto postpubertálním věku „hledá své místo na slunci“. Potřebuje se dále orientovat ve složitých podmínkách vysoké školy, v novém prostředí. Chce také aby mu bylo pomáháno v jeho odborné i lidské orientaci. Je tomu zpravidla přístupný. Chce aby mu bylo nasloucháno a to nejen při zkouškách a vyžadovaných odpovědích. Řada absolventů vysokých škol bude také postupně zaujímat řídicí funkce a ovlivňovat dění ve společnosti.

Mezi osobností studenta vysoké školy, společenskými podmínkami na něj působícími, hodnotovou orientací a jeho chováním existuje složitý vztah, který má svoji dynamiku.

Dnešní podmínky pro hodnotovou orientaci jsou složité. Člověk je stále méně součástí lidské společnosti v rovině ducha. Je spíše a stále více jakoby číslem, informací, zbožím a předmětem. Jakoby byl stále více byl součástí dnešních informačních systémů. Jeho myšlení je pod rouškou svobody informací, těmito často modifikovanými až spekulativními informacemi, ovlivňováno. Člověk je předmětem tržních mechanismů, stává se zbožím.

Stáváme se nebo jsme se možná již stali zajatci svých produktů, výmyslů a mánií. Máme dnes dostatek možností vnímat život v jeho lidsky nejprostší podobě? Nejsme spíše otroky a zajatci jeho devalvované materiální podoby? Kolik informačních zdrojů a jakým způsobem a vlivem působí na studenta!?

Příklady táhnou. Na studenta i učitele různé příklady působí různým způsobem. Pro některé je to příklad k následování, pro některé pak příklad zavrženíhodný a pro někoho pak impuls k marnosti snažení, pohrdání či k fatalismu.

V každé době platila pravidla slušného chování, společenského styku. Je třeba si přiznat, že dnes přicházejí na vysokou školu studenti, kteří je neznají a pak také nedodržují. Nejde o nošení cylindru či fraku, ale o prosté pozdravení, umění poprosit, poděkovat, požádat o prominutí apod. Osoby starší, než studenti si mohou položit otázku, zda jsou vzorem.

Role osobností v působení na studenty je v dnešní době jiná, než bývala. Je vůbec možná významná role osobností v dnešní atomizované společnosti? A jaké osobnosti? Vzorem jsou spíše umělci a sportovci, než lidé práce a lidé veřejné práce - politici. K zamyšlení je také někdy zvláštní glorifikace osob veřejně známých za velkého působení médií. Při této příležitosti stojí za zmínku osobnost Napoleona Bonaparta. Jeho genius a vojevůdcovský talent je historicky znám. Je však také známo, že jeho vinou zahynuly statisíce lidí – je tedy masovým vrahem. Proč je oslavován?

Proč dnes glorifikujeme osobnosti, které umožnily rozkrádání republiky a ztráty, které jsou nenávratné. A to jak v oblasti materiální, tak v oblasti mravní?

Tradice. V době globalizace se stáváme světoobčany, klaníme se cizím vzorům, mnohdy velmi nekriticky. Proč? Svět lidí je přece složen z osobnosti každého člověka, jeho jedinečnosti a ne jeho unifikace, o kterou mnohdy je usilováno. V historii našich národů jsou skvělá místa. Připomeňme si jen takové osobnosti jako: Přemysl Otakar II, Karel IV, Jiří z Poděbrad, Mistr Jan Hus, Jan Ámos Komenský, Jan Žižka, Tomáš Garrigue Masaryk, Jaroslav Heyrovský, Tomáš Baťa, Otto Wichterle, Jaroslav Seifert a celá řada dalších. Co

víme o osobnostech dneška? Politiky opovrhujeme a docela právem. Jací jsou dnešní hrdinové například vědy?

Kulturní a technická vyspělost již před rokem 1918 a po něm naši republiku řadila na přední místa světa.

Náš národ zatím, po staletích bojů o existenci, přežil (bude tomu i nadále?). To je důkazem našich schopností. Žel chybí nám hrdost a máme mnohdy lokajské chování. A přitom uplatnění našich lidí ve světě, jejich schopnost improvizace je velmi dobrá.

Kde je naše proslulost v oblasti jaderného elektrárénství, automatického obrábění a tváření, tryskových stavů? Vyráběli jsme největší Kaplanovy turbíny na světě, gely na kontaktní čočky, úspěšné diesel lokomotivy, tramvaje, terénní nákladní vozy. Měli jsme vysoce produktivní mechanizované zemědělství. Vyvíjeli jsme nová léčiva na světové úrovni.

Minulost a současnost. Minulé století mělo přívlastky jako: století vědy a techniky, století dvou světových válek, století nadějí na pokrok a blahobyť.

Jaký přívlastek můžeme přiřadit století dvacátému prvnímu? Mějme na paměti, že „scéna tohoto světa se mění“. Možná je nazveme **stoletím přežití, informací, vzdělání a řízení**. Případného čtenáře napadne otázka proč? Odpověď je jednoduchá – protože jde o to, zda člověk jako jedinec a společnost jako celek bude schopna řídit vývoj ve své obecnosti a specifčnosti zároveň. Zda potenciál, který je pro žití k dispozici, bude adekvátně využit, zda je možný další rozvoj nebo zpomalení destruktivních procesů, které jsou k dispozici jakožto potenciál, či už probíhají a ohrožují existenci. Avšak realizace problémů v odpovědi naznačených je velmi složitá a v některých procesech i takřka nemožná.

V minulém století došlo takřka ve všech oblastech k velkým změnám, které radikálně změnilo život lidstva a také podmínky jeho další existence. V něčem byl vývoj pokrokový a prospěšný a v něčem naopak přinesl vážné problémy, které v sobě možná skrývají a zakládají počátek možných destruktivních procesů.

Století také bylo škálou nadějí na vyřešení palčivých problémů z nichž některé se podařilo vyřešit, ale také se podařilo iniciovat problémy nové. Jejich řešení je také úkolem dneška. Uvažujme o tom, zda je možné reformovat ekonomické podmínky dříve, než se vylepší člověk mravně.

Připomeňme si alespoň pár slovy minulost. Pohled na dějiny nás nepřivádí k optimismu ani pesimismu. Minulost je zdrojem i kořenem přítomnosti. V době primitivních výrobních sil i výrobních vztahů (jednoduchá dělba práce) bylo možné, aby jakákoliv osobnost nadaná zdravým „selským rozumem“, byla nositelkou významného pokroku, aby se cestou nějakého nahodilého objevu či nápadu posunulo poznání. Jakýsi přirozený výběr, který se prosadil a posunul společnost dál. Tyto procesy jsou dnes takřka vyloučeny. Dnes více, než kdy jindy, se přirozený vývoj a výběr „cest lidí“ v podstatě posunul do oblasti vědy a techniky a tak posouvá společnost dál.

Rozvoj vědy a techniky se stal hlavním kritériem společenského vývoje a pokroku. Je zde nutné podotknout, že slovo pokrok je ve smyslu přínosu pro lidi a společnost. Ve skutečnosti tomu tak vždy není. To, co se zdá pokrokové se vývojem může ukázat jako škodlivé. Věda působí na techniku a technologie a radikálně ovlivňuje lidské bytí a vědomí. Lidský život je ovládán technikou a **člověk je stále více zajatcem svých produktů**.

Vlivem vědy a techniky dochází ke znásobení lidských schopností přetvářet objektivní realitu i sama sebe. Poznávací orientace člověka má svoji logiku vývoje, jejímž vrcholem je věda těžící z modelování přítomnosti i budoucnosti a jejíž poznatky jsou přetvářeny do nových technik a technologií. Vědecké poznávání si vydobylo uznání především díky reálným technologiím a technickým produktům řečeno jinak díky „technizaci“ života. Zatím. Sociální důsledky jsou různé.

Dalším problémem je redukce lidí zabývajících se „vědeckým myšlením“ na elitu a nutnost týmové práce. A tudíž úloha laiků se redukuje jen na využívání poznatků či jejich

dílčí vylepšování. To způsobuje jisté odcizení.

Lidské poznání, představované dnes především vědou, je zdrojem užitku.

Vědění je „**síla k osvobození a také síla k zotročení a sebezotročení**“, pokud není zvládnuta. To je problém společnosti, vzdělání a řízení. Problémem přežití a dalšího vývoje společnosti.

Za **hlavní rozpor dnešní doby** je možno považovat rozpor mezi množstvím informací a schopností člověka je transformovat do produkce, která přináší přidanou hodnotu v nejširším smyslu slova.

Možné hlavní tendence vývoje

Hlavními tendencemi vývoje, vlivy působení a také limitujícími podmínkami ve kterých bude společnost existovat a řízení působit jsou a možná budou:

- Planetární podmínky umožňující existenci civilizace
- Zdraví obyvatelstva planety a planety vůbec
- Zmenšování prostoru jako základní filozofické kategorie i jako podmínky existence lidstva
- Urychlování času a zkracování jeho intervalů pro probíhající procesy
- Proměny psychické a fyzické integrity individua, společnosti a přírody
- Omezené zdroje vody, půdy, potravin a některých surovin
- Rostoucí vzájemná globální i individuální závislost lidí a prostředí
- Informatizace
- Intelektualizace
- Individualizace
- Integrace
- Improvizace
- Superkonkurence
- Superturbulence
- Globalizace
- Nanotechnologizace
- Růst nákladů na odstraňování škodlivých důsledků civilizační produkce
- Selhávání tržních mechanismů
- Militarizace
- Ne-bezpečnost, násilí

Dosazení proměnných do těchto obecných konstant lze ponechat na možnostech a nutnostech pro potřeby studentů, učitelů každého člověka. Neboť každý člověk řídí! Je to záležitost každého člověka! Každý z nás tyto podmínky ovlivňuje!

Vzdělávání a výchova studentů by mohla mít základ ve všeobecné kultivaci v pěti základních rovinách. V první rovině jde o filozofickou analýzu dnešního světa, zejména vyložení globálních problémů a globálních probíhajících procesů ovlivňujících činnost člověka. Druhá rovina by měla přinést analýzu vztahů politických, ekonomických a mravních aspektů činnosti. Za třetí výklad problémů etiky obecné a manažerské etiky zvláště. Člověk-manažer se často při svém rozhodování dostává do konfliktu mezi požadavky spojovanými s profesí a obecnou lidskou odpovědností. Je to problém přežití, existence. Čtvrtá rovina se týká politického, populačního, ekonomického, finančního a geografického zeměpisu a mezinárodních vztahů. A konečně pátá rovina obsahuje analýzu orientace v minulosti, přítomnosti i budoucnosti, tedy osvojení si myšlení v historických kategoriích.

Jednoznačné stanovení požadavků na výchovu a vzdělávání studentů na vysoké škole není možné.

Důležitým předpokladem pro přípravu studentů je systém přípravy na konkrétní katedře, ústavu, fakultě, škole. Mnohdy rozhodující roli hraje osobnost učitele ve svém komplexu. Nalik on splňuje požadavky na manažera (každý učitel je zároveň manažerem), zda je příkladem, zda je dobrým vzorem pro studenty. S tím souvisí i výběr vysokoškolských učitelů.

Avšak produkce informací díky různé dostupnosti technologií způsobuje velkou nerovnost lidí v dostupnosti k informacím, což způsobuje značné rozdíly mezi lidmi. Informace jsou významným strategickým zdrojem ovlivňujícím i životy. Z toho vyplývá možnost, nutnost či schválnost regulace informací a jejich manipulování. Informace se pak stávají informacemi virtuálními a ne skutečnými. Mám-li informace, máme moc, nadvládu nad ostatními. Bez informací může člověk být bezmocný. Stejně tak může být bezmocný z přemíry informací, protože si neví rady s jejich zpracováním, využitelností, takže pak hodnota takovýchto informací může být nulová. Důležitý je výběr informací a jejich třídění. A tak se vlastně „svobodná“ výměna informací může stát nástrojem utiskování, nástrojem násilí, někdy účinnějším než samotné speciální prostředky násilí. Tato výměna informací však může být naopak i prostředkem porozumění a rozvoje obecného blahobytu. Zde je velká odpovědnost používání ICT.

Kardinálním problémem vzdělávání je exponenciální růst poznatků, které každý člověk musí získat a s nimi v praxi pracovat. Neboť hlavním účelem vzdělávání není jen vědět, ale především jednat! V roce 2006 bylo v České republice vydáno kolem 17 500 knižních titulů. Náročnost na významných postech si stále více vynucuje hledání a výchovu talentů. Společnost stále více závisí na talentovaných lidech, kteří dovedou posunout oblasti lidského konání vpřed a tím také prospět pokroku a kvalitě života lidí a společnosti jako celku. Přitom skutečných talentů je dost málo. A uvědomíme-li si, že jeden talent připadá na 100 000 obyvatel, pak je nutné talenty doslova hýčkat. V tomto směru Česká republika, dle zkušeností autora, není prostředím zrovna excelentním. Mnohdy na schopné lidi pořádáme spíše hon na čarodějnice. Uvědomíme-li si počet obyvatel České republiky a počet obyvatel Číny, pak rozdíl v množství talentů je poněkud hrozivý. Jiným problémem je udržení talentu ve firmě, zemi.

Vzdělávání je také poměrně nákladné. Je otázka, zda dosavadní extenzivní způsob výuky na středních a zejména vysokých školách si bude naše společnost moci dovolit. To je ovšem samostatné téma. Není zde až příliš plýtváno prostředky na vzdělávání, které pak není z různých důvodů využito? A jak je možné to ovlivnit? To se týká také prostředků ICT !

Je nutné, aby požadované procento populace mělo vysokou školu? Jaká může být a také má být úroveň vzdělání? Je dosavadní obsah a rozsah vzdělávání na vysokých školách možný? Pro koho a také kým?

Jen malý nástin některých problémů nejen vysokého školství:

- Proporce sumy znalostí jsou ve prospěch memorativní stránky
- Podcenění výchovné funkce výuky a školy
- Učení se v nedostačujících souvislostech – málo otázek typu PROČ?
- Neodpovídající vztah mezi „teorií a praxí“ a jejich nižší spolupráce
- Neadekvátní náročnost vyučujících a jejich didaktické schopnosti
- Nedobrá práce s talenty
- Málo metodiky a metodologie
- Ne vždy efektivní využívání finančních prostředků
- Neodpovídající platy pedagogů a jejich motivace
- Motivace studentů k získávání poznatků
- Účelovost studia
- Malá skutečná pozornost školám ze strany politiky a politiků

Možné principy úspěšné vysoké školy v podmínkách ICT:

- Vysoká orientace na studenta jako produktu školy
- Silné vedení školy respektující jistou samostatnost pedagogů
- Řízení školy jako celku a všech jejích subsystémů
- Aktivní sledování obecného i oborového okolí a přijímání změn
- Vysoká výkonnost složek školy
- Prosazování své jedinečnosti a orientace na špičkové výsledky
- Získávání znalostí a jejich adekvátní prezentace studentům
- Rychlé a pružné reagování na změny
- Výkonnostní a motivační systém pro pracovníky školy i studenty
- Vysoká inovativnost
- Vysoká metodická úroveň pedagogů
- Ucelený systém řízení školy – plánování, organizování, vedení lidí a kontrola
- Systémové a systematické (tedy i efektivní) využívání moderních informačních systémů a technologií, výměna informací
- Vysoká etičnost
- Pospolitost pracovníků a složek školy, ne izolovanost či škodlivá konkurence
- Odpovědnost za výsledky práce a důsledky rozhodování
- Schopnost předvídání a strategického myšlení, jednání a řízení
- Spravedlivost přístupu k poznatkům pro pedagogy i studenty
- Zajištění bezpečnosti života školy

Závěr

Před civilizací jsou předestřeny výzvy různého typu. Toto eufemistické vyjádření hrozeb a rizik je důležité pro optimismus. Podle prognostiků lidstvo je možná na hranici své existence. Třeba je to silné vyjádření a předvídané problémy se neuskuteční, tak jako se neuskutečnila řada jiných prognóz a proroctví. Výše předkládané pojednání o základních problémech má za cíl upozornit. A také motivovat až mobilizovat každého o podíl na řešení problémů. Každý je může ovlivnit a zejména vysokoškolský učitel. Každý z nás je členem společnosti, každý z nás řídí a každý z nás disponuje znalostmi. Zkusme tuto třídu sami v sobě harmonizovat a rozvíjet a nejen uvnitř, ale i navenek. **Jsme složitá společnost s velkou závislostí navzájem a odpovědností za důsledky svých činů!**

Zdroje:

HANDY, Ch. *Hlad ducha*. Praha: Management Press,1999.

NOVÁK, J. Možné vývojové tendence managementu. *In: Sborník GEMAN 04, Acta EVIDA No 33*. Plzeň: Sdružení EVIDA Plzeň,2004.

POTÚČEK, M. a kol. *Jak jsme na tom. A co dál?* Praha: SLON,2005.

SOUČEK, Z. *Firma 21. století*. Praha: Professional Publishing,2005.